

ÖZBEK ASILLI AFGAN GÖÇMEN KADINLARDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE GÖRE MEKÂN KULLANIMI VE KÜLTÜREL ADAPTASYON SORUNLARI: OVAKENT ÖRNEĞİ (HATAY) *

Mürşide COŞKUN

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye
mursidecoskun@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0001-9293-3534

Bayram ÇETİN

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye
bayramcetin@uludag.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-8237-1360

Makale Geliş Tarihi: 07/06/2022

Makale Kabul Tarihi: 22/06/2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Coşkun, M. ve Çetin, B. (2022). Özbek asıllı Afgan göçmen kadınlarda toplumsal cinsiyet rollerine göre mekân kullanımı ve kültürel adaptasyon sorunları: Ovakent örneği (Hatay). *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 19(49), 386-410.

Öz

Bu araştırmada, Özbek asıllı Afgan kadınların Türkiye'ye göçünden sonra değişmeyen toplumsal cinsiyet rolleri ve mekân kullanımlarının kültürel adaptasyonları üzerindeki olumsuz etkilerinin tespiti amaçlanmıştır. Derinlemesine görüşmelerle elde edilen veriler, Berry'nin 11 değişkenli kültürleşme ölçeği ekseninde değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Afgan kadınların göçten sonra ekonomik üretkenlik anlamında aktif rollerine karşın, göç öncesi yaşam mekânları ve kalıplarının değişmediği ve böylece toplumsal cinsiyet rollerinde de somut değişimlerin gözlenmediği bulgulanmıştır. Böylece erkeklere kıyasla daha belirgin bir düzeyde kültürel adaptasyon sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları söylenebilir. Bulgulara dair patriyarkal sosyal yapıyla ilişkili etkenlerin yanında değişmeyen mekânsal kalıpların etkinliğinden de söz edilebilir. Bu süreçte "mekân taşıma" olarak ifade edebileceğimiz ve önemli ölçüde kadınlaşan mekânlardan mürekkep Afganistan'daki yaşam alanlarının göç sonrasında da yaşatıldığı dikkati çekmektedir. Öte yandan bu bulgular, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin değişimine dair literatürde önemli yer tutan ekonomi temelli açıklamaların da sınırlı bir düzeyde kaldığını göstermektedir. Araştırma, mevcut literatüre bu bulguları yönüyle katkıda bulunduğu için de önem arz etmektedir.

* - Bu çalışmanın aynı odakla hazırlanmış şekli, 20-22 Mayıs 2021 tarihinde online olarak düzenlenmiş olan "Uluslararası Göç Araştırmaları Kongresi"nde "Özbek Asıllı Afgan Göçmen Kadınlarda Kültürel Adaptasyon Sorunları ve Mekân Kullanımı İlişkisi: Ovakent Örneği (Hatay)" başlığıyla sözlü sunum olarak sunulmuştur. Ancak herhangi bir yerde tam metin olarak basılmamıştır.

- Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışma, 13.07.2016 tarih 2016/12-01 sayılı kararı ile Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Komisyonundan izin alınarak gerçekleştirilmiştir. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç; Özbek Göçmen Kadınlar; Toplumsal Cinsiyet; Kadınlaşan Mekânlar; Mekân Taşıma; Kültürel Adaptasyon

SPACE USE AND CULTURAL ADAPTATION PROBLEMS ACCORDING TO GENDER ROLES IN AFGHAN UZBEK IMMIGRANT WOMEN: OVAKENT (HATAY)

Abstract

This research was carried out to determine the negative effects of Afghan (of Uzbek origin) women's unchanging gender roles and use of space on their cultural adaptation following their migration to Turkey. The data collected through in-depth interviews were evaluated and interpreted using Berry's 11-variable acculturation scale. The results showed that despite their active role in terms of economic productivity after migration, these women's pre-migration living spaces and patterns did not change and thus no tangible changes were observed in gender roles. It therefore can be suggested that they faced cultural adaptation problems at a significant level compared to men. Besides the factors associated with patriarchal social structure, the unchanging spatial patterns might have a role. These patterns are composed of considerably feminized spaces where living areas in Afghanistan were recreated after migration through a process that can be described as "habitat transfer". On the other hand, these findings indicate that the economy-based explanations regarding the change of women's gender roles, though these explanations have an important place in the literature, also remain at a limited level. The present research is considered important as it contributes to the existing literature with its findings.

Keywords: Migration; Immigrant Uzbek Women; Social Gender; Feminized Spaces; Space Transportation; Cultural Adaptation

Giriş

Mekân bireysel ve zihinsel olanla kolektif kültürel olanı, güncel toplumsal olanla tarihsel olanı birbirine bağlayan ve aslında insana dair bütün olguların yer bulduğu esas unsurdur. İnsanın mekânın hem nesnesi hem de öznesi olması yönüyle insan-mekân ilişkisi yaşantısal yani deneyimseldir. Bir toplumun siyasal, ekonomik, kültürel oluşumları karşılıklı etkileşim halindedir ve bunlar mekândan bağımsız değildir (Coşkun, 2018). Bu deneyimselliğin tüm görüngülerini içinde barındıran unsur ise kültürdür. Kültür, insan-mekân etkileşimindeki temel unsurdur ve insan yaşamının soyut-somut bütün yaratılarını kapsayan çok yönlü ve çok boyutlu bir olgudur. Nitekim Soja, "mekânsal trialektik" olarak kuramsallaştırdığı mekânı "mekânsallık" "tarihsellik" ve "toplumsallık" temelinde ele almıştır (Soja, 2017).

Yukarıda çizilen toplum, mekân, kültür ve tarih kombinasyonunda mekânın, insan deneyiminde üstlendiği rolle birlikte gelen, mekânsal devinimi ve çok anlamlı mekân yaklaşımlarını da unutmamak gerekir. Mekânın kendi başına mutlak olmadığı aksine toplumsal ilişkiler yoluyla yapılandırıldığı anlayışı çok sayıda düşünürün fikir birliğine vardığı paradigmatik değişimlerden sayılabilir (Harvey, 2010; Heidegger, 2004; Lefebvre, 2014; Massey, 1994; Soja, 2017). Kartezyen felsefenin kesin hatlara sahip, somut ve katı mekân anlayışı günümüzde sarsılırken, algı, kavrayış ve bilinçle birden fazla anlamla şekillenen/tanımlanan mekân ön plana çıkmıştır. Böylece değişen paradigmatik temeller, öncelikle mekânın kurgusal tanımı ve anlayışının ön plana çıkmasına neden olduğu gibi, insan-mekân etkileşiminde mekâna da insan aklının yansımaları şeklinde kurgusal bir çerçeveden bakılmasına ön ayak olmuştur. Bunu müteakip insan

deneyimlerinin temellendiği sosyo-ekonomik ve kültürel birikimin mekânın kurgulanmasında önemli bir paya sahip olduğu yönünde kabullere de meydan vermiştir.

Mekân, insan ve kültürün oluşturduğu bu kombinasyonda göz ardı edilmemesi gereken diğer bir husus ise insanın yeni yaşam mekânları edinmesi ya da yaşam alanlarını değiştirmesiyle gerçekleşen göçtür. Göç; süresi, nedenleri, mesafesi, şekli vb. gibi her ne yönden bakılırsa bakılsın mekânlar arası bir hareketlilik, yani mekânsal değişim süreci olarak da tanımlanabilir.

Böylece göçe yönelen her birey için yeni siyasal, sosyo-kültürel ve mekânsal unsurlara uyum süreci/süreçlerinden söz edilebilir ki, bu da kültürel adaptasyon kavramını ön plana çıkarmaktadır. Göç sonrası birey ve toplulukların kültürel adaptasyonları, mekânsal ve kültürel süreçlerle iç içe geçmekte ve böylece dinamik bir süreci ifade etmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki, hem bireylerin/toplulukların yeni mekân ve kültürlerle hem de kendi iç dinamiklerini oluşturan sosyal, ekonomik, siyasal vb. gibi unsurlara bağlı olarak gerçekleşen farklılıklara göstermiş oldukları entegrasyon becerilerinin karşılığıdır. Görüldüğü üzere çok sayıda tepkisel unsur ihtiva eden bir süreçtir ki, bu yönüyle “kültürel adaptasyon” bireyin/topluluğun sadece başka kültürlerle uyumunu değil aynı zamanda bireyin kültürel edinimleri sayesinde mekâna adaptasyonlarına da gönderme yapan bir kavram özelliği göstermektedir (Coşkun, 2018).

Kültürel adaptasyon, ekonomik ve sosyal yaşama katılımı birlikte karşılıklı etkileşim ve yeni ilişkiler ağı oluşumuyla başlayan ve hız kazanan bir süreçtir. Göçmenlerin hukuki-yasal statüleri kanun ve yönetmeliklerle belirlense de, kültürel adaptasyonları konusunda daha çok birey ya da toplulukların aktif rol üstlendiğini söylemek yerinde olur. Bu süreçte ilişkiler ağını teşkil eden grupları seçme ve onlarla olan ilişkilerin derecesini belirleme şansına sahiptirler. Zira hukuki statülerinin aksine pasif ve alıcı bir tutum sergilemediklerini, kullanım mekânlarıyla ilintili olarak kültürel adaptasyon stratejilerini kendilerinin belirlediğini söylemek mümkündür.

Kültürel adaptasyon sürecinin tespiti, çok boyutlu bir süreç olması hasebiyle bugüne kadar farklı ölçeklerin denendiği bir saha olagelmıştır. Bu konuda kültürel etkileşime yönelik üretilen birçok ölçekte mekân kullanımına bağlı kültürleşme düzeyleri doğrudan odaklanılan bir unsurdur (Berry, 1997; Taras, 2007). Genel anlamda çoğu kültürel etkileşim modelinde ulusal sınırların aşılmasıyla birlikte her durumda sosyo-kültürel etkileşimin tam anlamıyla sağlandığı şeklinde bir apriori yaklaşım izlenmekte ve çoğunlukla kullanım mekânının özelliğinden ziyade kültürel etkileşimin düzeyinin tespiti yoluna gidilmektedir. Diğer bir ifadeyle göçmenlerin kültürel adaptasyonuna ilişkin sonuç odaklı bir durum tespiti yapılmaktadır.

Oysa ki bireylerin temasta buldukları mekânlar onların sosyo-kültürel çevreleri, mekân algıları, mekân bağlılıkları gibi birçok unsur üzerinde belirleyicidir. Bu bağlamda göçmenlerin göç sonrası kültürel etkileşim ve adaptasyonlarına yönelik analizlerde mekân, sadece bir boş zaman kullanım alanı olarak veya bireylerin ev dizaynları ve müdahaleleri çerçevesinde kültürel kodlarını koruduklarına gösterge olarak değil, aynı zamanda kültürel etkileşimlerinin yönünü, düzeyini beliren etken ve süreçlerin ana kaynağı olarak da ele alınmalıdır. Burada belirtilmesi gereken bir husus da bireylerin mekân kullanımının ekonomik, sosyo-kültürel, toplumsal cinsiyet rolleri, aile yapıları, sosyal statüleri vb. özelliklerine bağlı olarak değişmesidir (Navas vd., 2005, 2007). Kimliğin cins bağlamının karşılığı olan gender kimlik (toplumsal cinsiyet rolleri) diğer kimlikler gibi bireylerin sosyal ilişkileriyle birlikte üstlendikleri rollere bağlı olarak inşa edildiği kabul edilen toplumsal görüngüdür (Bilgin, 2007: 14; Bhasin, 2003; Powell & Greenhaus, 2010: 1012; Çakır, 2017: 79;). Coğrafyada diğer birçok olguda olduğu gibi eril ve dişiliğin de bilgi ve temsili olarak kodlanmasının mekânsallığına dikkat çekilir. Bu metaforik uzamsallık coğrafyada önemlidir (Bondi, 1990: 161).

Mekân, kültür, birey ve toplumsal etkileşim sürecinde göz ardı edilmemesi gereken diğer bir alan sosyolojik bağlamdır ki, özellikle gelenekselin başat etkisini taşıyan patriyarkal (ataerkil) toplum ve aile yapıları bu konuda dikkat çekicidir. Gelenek çerçevesinde aile reisinin hane halkı üzerindeki rol ve istikamet verici, özel, üstün hakkı patriyarkal otoritenin göze çarpan yönlerindedir. Geleneksel otorite anlamında patrimonyalizmin[†] (Aslan, 2010: 245-247; Weber, 2018: 351-481), hâkim olduğu toplumlarda aile reisi ile yönettiği ev halkı arasında iktidar-itaat ilişkisi mevcuttur. Ataerkillik Weber tarafından geleneksel otoritenin en temel şekli olarak tanımlanmıştır (Turner, 2019: 167-168). Burada aileye dair kararlarda bütün egemenlik kullanım şekilleri aile reisinin inisiyatifindedir. Buna kadının kamusal alana çıkışı ve onu kullanımı da dâhildir (Çakır, 2010: 167). Bu düzende ailenin her üyesi aile reisine bağımlıdır. Aile reisi (büyükbaba, baba ve/veya en büyük erkek çocuk), ailenin göç kararı almasından, göç sonrası ekonomik uğraşlarını belirlemeye, maddi gelirin tasarrufuna, ailedeki bireylerin yapacağı evliliklere kadar pek çok konuda esas karar merciidir. İster dolaylı ister doğrudan olsun, aile yapılarına ilişkin bu özel durumlar, başta kadınlar olmak üzere topluluktaki tüm bireylerin kültürel etkileşiminde belirleyicidir.

Literatürde (Berry, 1997, 2005, 2013; Berry vd., 2006; Navas vd., 2005, 2007), göçmen topluluk ve/veya bireylerin göç ettikleri yerdeki toplumun kültürel kodlarını benimsememesini ve kendi yaşam biçimlerini devam ettirme durumlarını tanımlamada kullanılan “*ayrılma stratejisi*” ifadesinin söz konusu topluluktaki kadın göçmenlerin mekân kullanımlarıyla ilişkili durumu tam anlamıyla karşılamadığını belirtmek mümkündür. Bu nedenle, mahremiyet algıları ile kültürel unsurları çerçevesinde şekillenen göç sonrası mekân kullanımları, evleriyle sınırlı olan ve bu yönüyle kullanım mekânları farklılaşmayan bireylerin durumlarını tanımlamada yeni kavramların kullanılması düşünülebilir.

Kadın göçmenlere yönelik fenomenolojik bir anlayışla temellendirilen bu çalışmanın sorunsalı, göçle değişen yaşam alanına rağmen, değişmeyen mekân kullanım kalıpları ve sosyo-kültürel çevreleriyle ilişkili olarak toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde şekillenen kültürel adaptasyon sorunlarıdır. Dahası kadınların bizatihi üretime katıldığı ve göç öncesine kıyasla daha gelişmiş ekonomik şartlara kavuşmalarına rağmen, kadınların sınırlandırılmış, adeta Afganistan’dan taşınmış ve kadınlaştırılmış mekânlarda Afganistan’ı yaşaması çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Yine, kadınların değişmeyen yaşam mekânları ve sosyo-kültürel çevrelerinin doğal bir uzantısı olarak kültürel adaptasyon eksiklikleri çalışmanın diğer sorunsalını teşkil eder. Bu bağlamda, kadınların göç öncesine göre değişmeyen sosyal çevreleri ile göçten sonra evle sınırlı kalan mekân kullanım kalıplarının kültürel adaptasyonlarını olumsuz etkilediği çalışmanın ana savıdır.

Bu çalışmada, Afganistan’dan Ovakent’e 1982’de aileleriyle iskân edilenler ile sonrasında doğrudan veya kademeli olarak serbest göçle (İran, Suudi-Arabistan, Pakistan üzerinden) gelen Özbek asıllı Afgan kadın göçmenlerin değişmeyen sosyal statüleri ve farklılaşmayan mekân kullanımları ile kültürel adaptasyon sorunları arasındaki ilişkiselliğin tespiti amaçlanmıştır.

[†]Weber, Patriyarkal otorite normlarının gelenekten geldiğini, ailedeki kişilerin ilişkileriyle ataerkil güç ve saygıyla birlikte mülkiyet üzerindeki tasarrufla şekillendiğini belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Weber, M. 2018, Ekonomi ve Toplum. (Çev. Latif Boyacı) Yarı Yayınları, İstanbul, c.2,s.371-372. Weber, geleneksel toplumu ve geleneksel otoriteyi feodalizm ve patrimonyalizm çerçevesinde açıklarken, hane halkı üzerindeki geleneksel otoriteyi patrimonyalizmin ilkel şekli olan ataerkilliğe bağlı olarak tanımlamıştır. Detaylı bilgi bkz. Turner, B. S., 2019, Max Weber ve İslam. (Çev. Yasin Aktay, M. Murat Şahin) Vadi Kültür Sanat ve Yayıncılık, İstanbul, s.167-168.

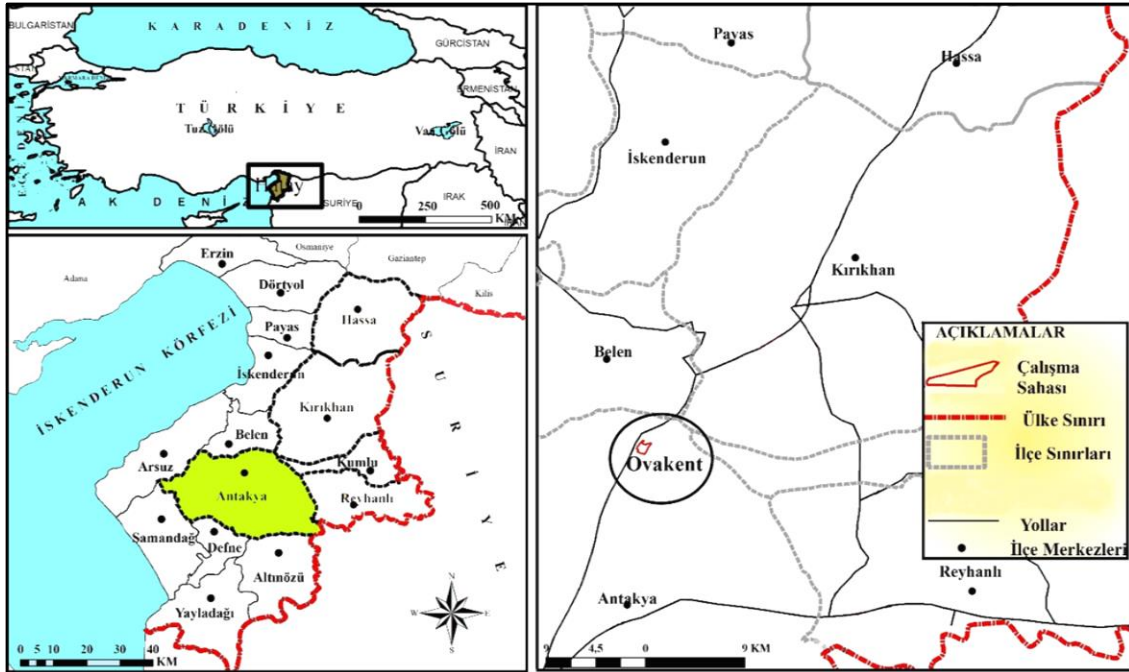
Diğer taraftan Afgan kadınlar örneğinden toplumsal yapı ve ilişkilerin mekânı anlamlandırmasını, toplumsal olanı anlamlandırma biçimlerimizin mekânı kavrayışımızdaki etkileşimine vurgu yapmak çalışmanın amaçlarından. Kadınların mekânda hangi şartlarda bulunduğu, ne tür roller ve işlevler üstlendiklerine, kurdukları ilişkilerle mekânı anlamlandırmalarına dikkat çekmek yine amaçlar arasındadır.

Ayrıca, gerek iskân gerekse de serbest yollarla vuku bulan göçler özelinde göç sonrası kültürel etkileşimin her zaman tam anlamıyla gerçekleşmediği ve böyle bir durumda bireylerin tutumlarının sadece kültürel stratejilerle açıklanamayacağına dair farkındalık oluşturma amacının da güdüldüğü söylenebilir.

Tam da bu noktada çalışmanın literatür açısından önemine değinmek yerinde olur ki, bunlardan ilki, bugüne kadar coğrafyada fazla üzerinde durulmayan kadın mekânları ve kadın kültürel adaptasyonuna odaklanmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle incelenen konunun daha çok yurtdışı yazınında yer almasına karşın Türk coğrafya literatüründe pek yer bulamamasıdır. İkincisi ve daha önemlisi ise toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde kadınların ekonomik özgürlüğünü temel alan mevcut literatürü etkileyecek bazı tespitler ile bunlara dair yeni kavram önerilerini de sunmasıdır.

Araştırmaya konu olan Ovakent, göç çeşitliliği açısından ülkemizde önemli bir yeri olan Hatay'da, Amik Ovasında yer alır. Tarihte merkez, sınır ve geçiş sahası olması yönüyle her zaman göçlere sahne olan Hatay, Türkiye'nin güneyinde, İskenderun Körfezinin doğusundadır (Şekil 1). Ovakent (Hatay/Antakya) mahallesi, Amik Ovasında 1982'den sonra Özbek Asıllı Afgan göçmenlerin gelişile kurulmuş ve günümüze kadarki gelişimini de göçlerle sağlamıştır. Türkiye'ye iskânla getirilen Afgan göçmenlerin oluşturduğu Ovakent, Hatay'da iskânla (göçle) kurulup şekillenmiş yerleşme örneklerindedir.

Şekil 1: Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma metotları kullanılmıştır. İncelenen göçmenlerin bir kısmının iskân çerçevesinde gelmiş olması nedeniyle, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri (BCA, t.y.) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, t.y.) Hatay İl Müdürlüğü gibi kurumlara ait dokümanlar ikincil veriler olarak kullanılmış olup, doküman analizi yoluyla incelenmiştir. Yöntem çalışmanın temelini oluşturan iskân ve yerleşme sürecinin çözümlenmesinde etkilidir.

Çalışmada, topluluklarla yapılan derinlemesine görüşme ve gözlemlerden elde edilen birincil veriler kullanılmıştır. Bu bağlamda 27'si erkek 30'u kadın toplamda 57 kişiden oluşan örneklem, bu topluluk içerisinde, amaçsal, tabakalı (göç yıllarına göre) ve kartopu teknikleri kullanılarak karma bir şekilde belirlenmiştir.

Hem kadın hem erkek örneklemin seçilmesi, aynı dönemde göç etmeleri, bir birine yakın yaş gruplarından, aynı topluluğa mensup ve hatta aynı haneden olmalarına rağmen göç sonrası kullanım mekânlarının görece farklı olması nedeniyledir. Örnekleme erkek göçmenlerin dâhil edilmesinde diğer bir neden göç sonrasında kullanım mekânının farklılaşma durumunun kültürel adaptasyonla olan ilişkisini tam anlamıyla ortaya koyabilmek içindir. Böylece cinsiyet ve kullanım mekânları farklı olan bu iki grubun kültürel uyumları üzerinden göç sonrası mekân kullanımının değişme durumunu aralarında karşılaştırarak mekân kullanımlarıyla ilişkili olarak kültürel adaptasyonlarının nasıl şekillendiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Bireylerin göç sonrası kültürel etkileşimlerinin yönü ve düzeyinin tespiti için Berry' nin 11 değişkenle bağlantılı olarak likert şeklinde geliştirdiği kültürleşme ölçeğinden istifade edilerek hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.[‡] Söz konusu modelleme kültürel etkileşime dair verilerin toplanması ve analizini içeren bir özelliğe sahiptir. Berry göçmenlerin göçle birlikte ortaya çıkan kültürel etkileşimin tek yönlü olarak gerçekleşmediğine değinmektedir. Göçmenlerin kültürel adaptasyona ilişkin tutumlarını, göç sonrası yaşantılarının hangi alanlarına neleri dâhil edip etmeyeceklerini kendi yaşam biçimleri bağlamında kendilerine uygun olup olmamasıyla tercih ettikleri bir durum olarak ele alır. Kültürel etkileşimlerini, bu tercihleri temsil eden, bütünleşme, ayrılma, asimilasyon, kapanma şeklinde ifade edilen dört stratejiyle bağlantılı olarak irdelemektedir (Berry, 1997, 2013; Berry vd., 2006). Örneğin göç sonrası “evde yenilen yemekler” konusunda her bir stratejinin ifade edilmiş biçimi aşağıda gösterildiği şekildedir.

Bütünleşme stratejisi: Evde hem buraların hem de kendi yemeklerimizi yemeyi tercih ederim.

Ayrılma stratejisi: Evde buranın yemeklerinden çok kendi yemeklerimizi yemeyi tercih ederim.

Asimilasyon stratejisi: Evde kendi yemeklerimizden çok buranın yemeklerini yemeyi tercih ederim,

Marjinalleşme: Evde ne çeşit yemek yediğime aldırış etmem.

Ancak söz konusu göçmen topluluğundaki bireylerin kültürel adaptasyon stratejilerinin, hangi unsurlarla ilişkili olarak şekillendiğine dair gerekçelerin ortaya konmasında önceden yapılandırılmış likert tarzı anketin yeterliliği hususundaki şüphelerimiz bizi derinlemesine görüşme yapmaya itmıştır. Her mekânın ve topluluğun gerçeklikleri kendi kültürel bağlamlarıyla ilişkili olarak farklılık arz ettiği fikrinden yola çıkarak, çalışmamızda katılımcıların kültürel etkileşimlerinin boyutunun ve bununla ilişkili geliştirdikleri stratejilerin nedenlerini ortaya konulması için açık uçlu olarak uygulanmıştır. Bu bağlamda kültürel adaptasyonları konusundaki tutumlarının şekillenmesinde, iskânla şekillenen mekânsal homojenlikleri, aile yapılarıyla ilişkili

[‡] Yararlanılan Berry'nin likert ölçeği mevcut şekliyle kullanılmamış olup, derinlemesine görüşmelere uyarlanarak kullanılmıştır.

olarak şekillenen cinsiyet rolleri ve mekân kullanım kalıplarının etkili olduğu tespitinin yorumsamacı bir perspektifle betimlenmesi hususunda da mevcut ölçeğin analiz şekliyle farklılık arz etmektedir. Ayrıca kadın göçmenlerin kültürel adaptasyonlarına dair mevcut durumlarının da söz konusu stratejilerle tanımlanması hususunda da uyumsuzlukların söz konusu olması nedeniyle mevcut durumları yeniden tanımlanmıştır.

Derinlemesine görüşmelerle göçmen bireylerin sadece kültürel adaptasyon stratejilerine ilişkin sonuç odaklı durum tespiti yapılması değil ayrıca bu stratejilere süreçsel olarak yaklaşıp bunların şekillenmesinde etkili olan unsurların ilişki boyutunun tespiti de hedeflenmiştir. Kısacası kültürel adaptasyon stratejilerinde bireylerin mekân kullanımları bu stratejilerin bir sonucu değil ana nedenlerinden birisi olarak işlenmeye çalışılacaktır. Zira göçmenlerin mekân kullanımları ve kültürel adaptasyon stratejileri arasındaki ilişki Navas ve arkadaşlarının çalışmalarında da desteklenen bir yaklaşımdır (Navas vd., 2005, 2007).

Yaklaşık 2 yıllık süreci kapsayan saha çalışmalarında bireylerin; yeme-içme kültürleri, ev içinde kullandıkları dil, ev dizaynları, müzik, gazete tercihleri, çocuk yetiştirme tarzları ve kültürel aktarımları, eski yaşam biçimleriyle birlikte buna dair ritüeller, arkadaş ve dostluk seçimleri ile ev dışındaki alanlarda kimlerle vakit geçirdiği gibi değişkenleri temel alınmıştır (Berry, 1997, 2013; Berry vd., 2006). Ayrıca mülakatlarda göç öncesi yaşam tarzları, göç etme nedenleri, yerleşme süreçleri, konut ve çevrelerine ilişkin değişiklikler, yerli toplumla olan ilişkilerinin dünden bugüne seyri ile evlilik tercihleri ve ekonomik faaliyetlerine ilişkin sorulara da yer verilmiştir. Böylece gerek yerli toplumla olan etkileşimlerinin düzeyinde yaşanan değişim süreci gerekse de önceki yaşam biçimlerinin, aile yapılarının ve bunun şekillendirdiği toplumsal cinsiyet rollerinin mekân kullanımlarına olan etkisinin tespiti yoluna gidilmiştir.

Çalışma yukarıda bahsi geçen tüm bu değişkenler temelinde, kadın göçmenlerin kültürel adaptasyonlarının tespiti yapıldıktan sonra elde edilen veriler, ilişkisellik ve bağlam ekseninde yorumsamacı bir perspektifle betimlenerek işlenmiş ve sonuçlandırılmıştır. Çalışmada yapılan yorumların desteklenmesinde görüşmecilere ait ifadeler doğrudan refere edilerek betimsel analize tabi tutulmuştur. Verilerin doğası, odaklanılan konu ve verilerin işleme şekli itibariyle çalışmayı topluluk durum çalışması[§] olarak addetmek mümkündür.

Bulgular

Göç ve Yerleşme Süreci

Ovakent'e (Antakya) göçle gelen bu topluluk, 1982 yılında Afganistan'dan savaş nedeniyle vatandaşlık hakkı tanınan Özbek asıllı Afgan uyruklu vatandaşlardır. Bunlar (2510 Sayılı İskân Kanunu, t.y.)** çerçevesinde yerleştirilmişlerdir. Bu ilk yerleştirme sürecinden günümüze kadar doğrudan ya da İran, Suudi-Arabistan, Pakistan gibi ülkeler üzerinden kademeli olarak göçler süregelmiştir. Göçlerin devamlılığı Afgan uyruklu Özbek nüfusunu nicel olarak beslediği gibi aynı zamanda ana kültürden kopmamasını da sağlamıştır. Ekonomik şartların gelişmesine karşın, sosyo-kültürel yapının önemli ölçüde geleneksel çizgiden kopmadığı, patriyarkal aile

[§] "Topluluk Durum Çalışması" detaylı bilgi için bkz. (Berg & Lune, 2019: 326-342; Creswell, 2021: 98-103)

**14/06/1934 tarihinde kabul edilen, 2510 Sayılı İskân Kanunu'na göre, Türkiye'ye iltica eden, Türk asıllı veya Türk soyu ve kültürüne mensup kabul edilen, göçmenlerin Türkiye'ye gelişlerinden itibaren 2 yıl içinde istemeleri halinde ilgili kanununun 7. maddesinin A bendi ve yine aynı maddenin C bendine göre devlet tarafından belirlenen bir yere iskân edilirler (21.06.1934 Tarihli Resmi Gazete).

düzeninin korunduğu ve böylece de özellikle kadın göçmenlerin mekân kullanımının sadece belli kalıplara bağlı olarak sürdüğü ve kültürel adaptasyon sorunlarının yaşandığı gözlenmiştir.

Bu bağlamda kadın göçmenlerin toplumsal cinsiyet rollerine göre mekân kullanım kalıpları ve kültürel adaptasyon sorunlarına ilişkin tespitler, sosyo-kültürel ve mekânsal görüngüler olmak üzere iki kategori altında işlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Göç Öncesi Geleneksel Kültürel Yaşantılarını Sürdüreceklerine Dair Görüngüler

Sosyo-Kültürel Görüngüler	Mekânsal Görüngüler
Geleneksel Yeme-İçme Kültürü (Tüketim Kalıpları)	Ev Kullanım Kalıpları/Dizaynları ve Bunların Sınır-Aşırı Taşınması Yönüyle: Mekân Taşıma
Sonraki Kuşaklara Kültürel Değerlerin Aktarılması	Sosyo-Kültürel Etkileşime Gösterge Olarak Mekân Deneyimleme
Ev İçinde Kullandıkları Dil	Boş Zaman Etkinliklerinde Yer Seçimi
Eski Yaşam Biçimleriyle Birlikte Buna Dair Ritüelleri Sürdürüp Sürdürmemeleri	Evde ve Ev Dışında Kimlerle Vakit Geçirdiği
Yerli Topluluklarla Evlilik (Kız-Alıp Verme) Tercihleri	
Geleneksel Giyim Tarzlarını Sürdürme	
Müzik ve Köken Ülkelerine Ait Kitle İletişim Araçlarını Takip Etme	
Arkadaş ve Dostluk Seçimleri	

Mülakatlar sonucunda, toplumsal cinsiyet rollerinin belirleyiciliği nedeniyle kadınların göç etme kararında pasif kaldıkları tespit edilmiştir. Göç etme kararları veya göç güzergâhının belirlenmesi gibi bir takım kararlarında kısmen erkek çocukları ve ailenin yaşlı kadınları söz sahibi gibi görünüyor olmakla birlikte son söz daima ailenin en büyük erkek bireyine aittir. Evlilik nedeniyle göç edenlerin dışındaki kadın göçmenler, hane halkıyla birlikte göçe iştirak etmişlerdir.

Özbek Asıllı Afgan Göçmen Kadınların Mekân Kullanım Kalıpları

Gerçekte benimsenen kültürleşme stratejileri ile kültürleşme arasındaki farklılaşma temasındaki gruplar tarafından ideal olarak tercih edilen tutumlardır. Navas ve meslektaşları bu stratejilerin farklılaşmasını kamusal (siyasi, iş, ekonomik) ve özel alana (aile, din, düşünce biçimleri) bağlı olarak sosyal ilişki düzeylerinin değişim göstermesine vurgu yaparak açıklama yolunu seçmişlerdir. Şüphesiz bu stratejilerin gelişmesinde belirleyici diğer bir unsur

göçmenlerin sosyo-kültürel sermayeleridir (Bourdieu, 1996; Navas vd., 2005, 2007). Sosyo-kültürel sermaye toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesi üzerinde de belirleyicidir.

Bireylerin mekân kullanımı farklılaştıkça sosyo-kültürel çevreleri farklılaşır ve aynı zamanda sosyo-kültürel etkileşimin düzeyi de değişir. Örneğin kamusal alan kullanımları fazla olan göçmenlerin göç ettikleri yerdeki topluluklarla sosyo-kültürel etkileşimleri, mekân kullanımları hane içiyle sınırlı olan göçmenlere nazaran daha fazla olacaktır. Kamusal alandaki etkileşimler sosyal, hukuki-yasal hak ve özgürlükler vb. gibi çeşitli kontrol mekanizmaları dâhilinde şekillenmektedir. Bu anlamda ekonomik, sosyal, kültürel etkileşimlerin düzeyleri üzerinde bu sürece dâhil olan göçmenler kadar mevcut bu mekanizmalar da belirleyici bir rol oynamaktadır. Bireyler etkileşim düzeyleri üzerinde daha az kontrole sahip olacak ve yerli topluluklarla gönüllü ya da gönülsüz zorunlu olarak bir temasta bulunmak zorunda kalacaktır. Her ne kadar bu temas karşısında tamamen pasif ve edilgen bir durumda olmasalar da kamusal alandaki kuralların denetimi bazen onları aşan bir durumdur. Bu nedenle dâhil oldukları sosyo-kültürel sistemin kurallarına gönüllü ya da gönülsüz olsun uyumlarını gerektiren süreçler söz konusu olabilmektedir. Bu etkileşimin düzeyi şüphesiz göçmen bireylerin kendileri tarafından belirlense de yaşamını sürdürebilmek ve göç ettiği alanda tutunmak için dil, ekonomik faaliyetlere ilişkin uygulamalar vb. birçok açıdan zorunlu olarak bir uyum stratejisi geliştirmek zorundadır.

Mekân kullanımları evle sınırlı olan göçmenlerin kendi kültürel etkileşimleri üzerinde belirleyici olan unsurlar ise mahremiyet algıları, patriyarkal aile yapıları ve bununla ilişkili şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri vb. gibi etmenler çerçevesinde şekillendiği belirtilebilir. Araştırmaya konu olan kadın göçmenlerin kültürel adaptasyon ve mekân kullanım ilişkileri bu minvalde değerlendirilecektir.

Göç Öncesi ve Sonrası Yaşam Mekânı Olarak Ev ve Kullanımı

Bir mahremiyet alanı olarak eve dair her türlü müdahale ve karar (evin nasıl kullanılması, tasarımına ve düzenlenmesine ilişkin her türlü unsur vb.) onu kullananların inisiyatifindedir. Harvey mekânın kullanım değerinin farklılaşmasını, yaş, cinsiyet, eğitim sosyo-kültürel özellikler, yaşam tarzları gibi kullanıcılarının farklı özellikleriyle ilişkilendirmektedir (Harvey, 2013: 147-149). Mekânın kullanımına dair bu durum sosyo-kültürel temasın düzeyi üzerinde de belirleyici bir unsurdur.

Ev Kullanım Kalıpları/Dizaynları ve Bunların Sınır-Aşırı Taşınması Yönüyle: Mekân Taşıma

Günlük zevk ve ihtiyaçların yansımaları bireylerin mekâna dair zihinsel görüngülerini güçlü kılmaktadır (Lynch, 2016: 44). Ev dizaynları yeme içme kültürlerine ilişkin teknikler ve onlara tahsis edilen alanlar bu yönleriyle göçmenlerin kendi kültürlerini yaşatıp yaşatmadıklarına gösterge olarak kullanılabilir önemli unsurlardır. Bu anlamda söz konusu toplulukların özellikle konut dizaynlarında günlük ihtiyaçlarının ve zevklerinin bir göstergesi olan unsurları görmek mümkündür. Yaşamlarında, kısmen bir takım değişiklikler söz konusu olsa da gerek maddi gerekse de geleneksel kaygılarının yansımalarını evlerindeki döşeme biçimleri, yeme içme şekilleri gibi kültürel dokularına dair bir takım unsurlarda görmek mümkündür (Fotoğraflar 1-4).

Fotoğraflar 1-4: Sınır Aşırı Ev Dizaynlarına Dair ve Yemek Pişirme Teknikleri İçin Tahsis Edilen Alanlardan GörSELLER

Bu kültürel unsurların tümü, topluluk aidiyetlerini ve bilinçlerini canlı tutan birer pekiştirici olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda söz konusu kültürel unsurların kuşaklararası aktarımlarında birer araç görevi gördüğünü söylemek de mümkündür. Zira ev dizaynlarında kullandıkları birçok unsuru köken ülkesindeki gibi yapmaya çalıştıklarını bunları takip ettiklerini hatta döşemelik eşya, kumaş vb. gibi birçok unsuru dahi oradan getirtmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Mülakatlardan elde edilen *'Adetlerimizi sürdürüyoruz, ev içini aynı şekilde yapıyoruz, oturma düzenimiz bile aynı, yerde oturuyor.'* (Kadın, 65), şeklindeki bir takım ifadeler bunu göstermektedir. Kadın göçmenlerin bu konudaki tutumlarını göçle birlikte fiziki mekânlarını burada yeniden tasarlamaları ve buna ilişkin birçok somut unsuru buraya getirtmeleri boyutuyla da bu teşebbüslerini *mekân taşıma* şeklinde nitelendirmek mümkündür. "Mekân Taşıma" çalışma sahasındaki kadın göçmenler özelinde ise, kültürel etkileşim sonucu geliştirdikleri bir stratejiyle ilişkili olarak ifade edilemeyen, göçle birlikte kültürel ve sosyal tüm unsurlarıyla var olan yaşam mekânlarını da yanlarında taşımışçasına hareket etmeleriyle ilişkili olan durumlarını tanımlamak için kullanılmıştır. Diğer bir ifadeyle "mekân taşıma" hem şekilsel hem de fonksiyonel anlamda kullanım mekânının farklılaşmama durumunu ifade etmektedir. "Mekân taşıma" = "Habitat Transference" olarak karşılık bulmak mümkün. Mekân taşıma kavramı, insan yaşamında etkili, belirleyici olan tüm mekânların ya da gerekli görülen bazılarının göç edilen yere tasarım olarak (dizayn) ya da dekor olarak taşınmasını, nakledilmesini ifade eder. Burada mekân ve unsurları ile bizzat somut, coğrafi bir mekân ile onu oluşturan ve özellikle insan tarafından tasarlanarak eklenmiş unsurlar diğer bir ifadeyle sosyo-kültürel olan boyutu ve onların konumlanış biçimi kastedilmiştir. Dolayısıyla taşıma ifadesiyle de önemli ölçüde tasarımı (dizayn) veya dekoru ve aynı şekilde sosyo kültürel çevreyi nakletmeyi temel almaktadır. Ancak mekânı

birebir taşımak değil, soyut olan tasarımı ya da dekoru taşımak ve göç edilen yerde yeniden inşa etmektir.

Ayrıca ev birey ve/veya toplulukların mahremiyetine vurgu yapmaları ve bununla ilişkili olarak 'biz' ve 'öteki' yi inşa etme aracı olmaları yönüyle de kullanıcılarının sosyo-kültürel aidiyetleri hakkında da fikir vermeleri açısından da önemlidirler. Bu açıdan evin birey ve/veya toplulukların kültürel adaptasyon süreçleri hakkında da yol gösterici olduğu belirtilebilir.

Ovakent'teki kadın göçmenler için ev, içinde barınılan bir alanın ötesinde ekonomik faaliyetlerin sürdürüldüğü, sosyo-kültürel etkileşimin sağlandığı, boş zaman kullanımının yaşandığı bir alandır. Bu açıdan söz konusu kadın göçmenlerin kültürel adaptasyonları üzerinde bir kullanım mekânı olarak evin önemli bir etkisi vardır. Ve göç öncesindeki mekân kullanımlarında olduğu gibi göç sonrası mekân kullanımlarında da evin önemli bir unsur olduğu görülmektedir. Ev kullanımları mahremiyet algıları, toplumsal cinsiyet rolleri ve ekonomik faaliyetleriyle ilişkili olarak şekillenmiştir.

Mahremiyet Algısı ve Mahremiyet Mekânları Olarak Konutlar

Mahremiyet, birey ve/veya grupların diğer birey ve/veya gruplarla görsel, işitsel ve duyuşsal ilişkileri üzerindeki denetim veya kontrol etme yetisi olarak ifade edilmektedir (Güney, 2017: 112). Mahremiyet sosyal ve kültürel unsurlar çerçevesinde şekillenen bir durum olması hasebiyle bireysel olduğu kadar toplumsal bir boyuta da sahiptir. Diğer bir ifadeyle bireylerin mahremiyet algısı içinde yaşadıkları toplumların kültürleriyle de şekillenmektedir. Bu bağlamda mahremiyet algısının bireylerin ve/veya toplumların sosyal ilişkilerini belirlediğinden söz etmek mümkün olduğu (Giddens, 2016: 114-119) gibi bireylerin kültürel etkileşim süreçlerini de belirlediğinden söz etmek mümkündür.

Söz konusu topluluktaki kadın göçmenler için konutlar mülkiyet durumları ve müdahaleleri açısından mekânla özdeşim kurdukları ve mahremiyet algıları çerçevesinde sosyal temaslarının ve etkileşimlerinin ölçütü olarak belirledikleri yerlerdir. Kadın göçmenler için mekân olarak konut kullanımları mahremiyet algılarıyla şekillenmiştir. Bu bağlamda konutların mahremiyetlerinin "öteki" ayırıcısında bir eşik olduğu söylenebilir. Zira ev ortamında buluştukları kişilerin yakın akrabaları ve yine mensubu oldukları topluluklardaki bireylerle sınırlı oluşu bu çıkarımı destekler niteliktedir. Hatta kadınlara dair bu hassasiyetin sadece eve kabul edilen konuklar temelinde değil ev dizaynına da yansımalarını görmek mümkündür. Öyle ki göç sonrası konutlarına ilk müdahalelerine ilişkin sorulara verdikleri cevaplarda bu açıkça görünmektedir. İstinasız mülakata dâhil olan bütün göçmenler güvenlik gibi bir takım başka gerekçelerin yanı sıra özellikle kadın göçmenlerin evin avlusunu yemek pişirme, özellikle yaz aylarında yüksek sıcaklık nedeniyle oturma amaçlı vb. nedenlerle ilişkili olarak yoğun bir şekilde kullanmalarını gerekçe göstererek dışardan görünmesini engelleyecek şekilde duvar ördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca özellikle yaz aylarında açık avlu kapılarının önlerini ve yine konutun giriş kapısını bir örtüyle kapatmaları mahremiyet algılarının yansımalarını temsil eden diğer örneklerdir (Fotoğraflar 5-6).

Fotoğraflar 5-6: Mahremiyet Algılarının Konutlara Yansımalarını Gösteren Perde Kapılar

Hatta erkek göçmenlerin dahi yerli topluluktan olan iş arkadaşları için '*Yabancıları eve kabul etmeyiz iş nedeniyle veya farklı nedenle tanışıklığımız olan yerli halktan olanları dışarda ağırlamayı tercih ederiz.*' (Erkek, 45), vb. gibi ifadeleri ev ortamında kültürel etkileşimlerinin sınırlarının mahremiyet algılarıyla şekillendiğini açıkça göstermektedir. Bu anlamda yaşantılarının büyük bir bölümünü evde geçiren kadınların kültürel etkileşimlerinin bu çerçevede şekillendiğini belirtmek mümkündür.

Kültürel Adaptasyonun Mekânsal Unsurları

Göçmen bireylerin kültürleşme düzeyleri alana göre farklılaşır, diğer bir ifadeyle göçmen bireyler farklı ortamlarda farklı kültürel stratejiler geliştirir (Navas vd., 2005, 2007). Göçmenlerin temasta bulunduğu mekân ölçeği, onun etkileşimde bulunacağı sosyo-kültürel çevre üzerinde de belirleyici olmaktadır. Yani göç eden bireylerin mekân kullarımlarına ilişkin deneyimleri kültürel adaptasyonlarına referans olarak kullanılabilir önemli bir gösterge niteliğindedir. Bu nedenle mevcut çalışmada göç eden bireylerin mekân kullarımları kültürel adaptasyon stratejilerini şekillendiren bir unsur olarak ele alınacaktır. Ayrıca göçmenlerin kendi topluluklarıyla bir arada olup olmama durumları sosyo-kültürel çevrelerinin şekillenmesi ve bununla ilişkili olarak kültürel kodlarını sürdürmeleri üzerinde de belirleyicidir. Göçmenlerin kültürel adaptasyon stratejileri sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal anlamda mekân kullarımlarıyla ilişkili ortaya çıkan süreçlerin bir sonucudur da denilebilir. Özellikle sosyo-kültürel ve ekonomik unsurların belirlediği patrimoniyal aile geleneğinden gelen kadın göçmenlerin toplumsal cinsiyet rolleri, mekân kullarımlarını dolaylı veya doğrudan belirleyen diğer bir unsurdur. Kadın göçmenlerin kültürel adaptasyonları ve mekân kullanım ilişkileri bu minvalde ele alınmıştır.

Göçle Değişen Ekonomik Uğraşlara Karşın, Değişmeyen Toplumsal Cinsiyet Roller ve Mekân

Toplumsal cinsiyet rolleri diğer kimlik görüngüleri gibi mekânsal ve kültürel bir boyuta sahiptir. Cinsle atfedilen bu rollerin kültürel bağlamı etnik, inançsal, eğitim, ekonomik vb. gibi unsurların yanı sıra özellikle aile yapısı gibi içermelere de sahiptir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet rollerine atfedilen değer bütün bu unsurlarla ilişkili olarak şekillenmektedir. Bazı çalışmalarda toplumda kadın ve erkeğin mekân deneyiminin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili olarak şekillendiği belirtilir (Bora, 2017: 64-67; Çakır, 2017: 78; Weyland, 2016: 122). Bu tarz aile yapılarında kadın kimliğiyle özdeşleştirilen mekân biriminin ev olduğuna işaret edilir (Bora, 2010). Özellikle patriyarkal aile yapısında toplumsal cinsiyet rollerine atfedilen unsurların mekânsal sınırları oldukça belirgindir. Bu sınırların sahip olduğu mahremiyet algısı, ekonomik uğraşlarla ilintili bağlam mekân kullarımları üzerinde de belirleyici olabilmektedir. Çalışmaya

konu olan kadın göçmenlerin aile özellikleri ve buna bağlı toplumsal cinsiyet rollerinin bu tarz özellikler sergilediği görülmektedir.

Ayrıca bazı çalışmalarda patriyarkal aile yapısına sahip topluluklarda göç sonrası ekonomik bağlamlarıyla ilintili olarak toplumsal cinsiyet rollerinde bir farklılaşmanın yaşandığı ve kadın göçmenlerin bu uğraşlarıyla birlikte mekân kullanımlarının farklılaştığına işaret edilir (Altuntaş, 2007: 2005-2011).

Fakat çalışmaya konu olan sahadaki göçmen kadınların ekonomik uğraşları, aile bütçesine katkıları, vb. gibi toplumsal cinsiyet rollerinin farklı bağlamlarında yaşanan değişimler söz konusu olduğu durumlarda dahi mekânsal bağlamı ve bununla ilişkili mekânsal deneyimi değişmeyerek sabit kalmıştır. Söz konusu topluluktaki göçmen kadınların göç öncesi ve göç sonrası kamusal alanda görünürlük, regreatif ve ekonomik faaliyetlere bağlı mekân kullanımı ile mekân deneyimlerinin dahi ev içiyle sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Kültürel Adaptasyonda Geçim, Aile Ekonomisi ve Mekân Kullanım Kalıpları

Ekonomik faaliyetler göçmenlerin sosyo-kültürel anlamda mekânla olan etkileşiminde belirleyicidirler. Hatta bireylerin kamusal ve/veya özel alandaki sosyal yaşantılarındaki etkileşimlerini kaçınılmaz kılabilmektedirler. Bu yönleriyle üretim kalıplarının göçmenlerin gerek mekânsal gerekse de sosyo-kültürel entegrasyonlarında önemli bir değişken olduğu belirtilebilir. Geniş aile yapısına sahip bu toplulukta, aile içerisindeki iş bölümü cinsiyete göre dağılım sergilemektedir. Bu topluluğun önceki yaşantılarında toplumsal cinsiyet rollerinin yaptıkları işte önemli olduğu görülmektedir. Geldikleri dönemler itibariyle kadınların genelde bir ücret karşılığında başkalarının işlerinde çalışmaktan çok evde çocuk bakmak, tarlada bekçilik yapmak, kışlık gıdaların hazırlanmasına yönelik yaylaya çıkma ile tarımsal faaliyetlerde erkeklerin ürettiklerini taşımaya yardım etme ve günlük ihtiyaçları için besledikleri hayvanların sağım işleri gibi faaliyetleri üstlendikleri belirlenmiştir. Ancak kadın göçmenlere göç öncesindeki ekonomik faaliyetleri sorulduğunda kendilerini ev hanımı olarak tanımlarken, erkek görüşmeciler ise başka uğraşlarının yanı sıra temel ekonomik uğraşlarıyla ilişkili olarak çiftçilik ve/veya hayvancılık gibi tarımsal faaliyetlerle tanımlamışlardır.

Hâlbuki kadın göçmenlerin göç sonrası ekonomik faaliyetleri farklılaştığı halde aile içi görevleri hâlâ, anne, eş, gelin sıfatlarıyla ev odaklı olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan, mekân kullanımlarının farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Hatta kadın göçmenler, göç sonrası ekonomik uğraşlarına ilişkin yönlendirilen sorulara çalışmadıklarını belirterek, kendilerini ev hanımı olarak tanımlayıp ve yaptıkları ekonomik faaliyeti de (yelek dikimi) bir boş zaman etkinliği olarak nitelendirerek cevaplamışlardır. Erkek görüşmeciler ise; bazı istisnalar olmakla birlikte kadınların imal ettiği ürünlerin pazarlama ve satışını gerçekleştirdikleri için bunu kendi ekonomik uğraşları olarak tanımlamışlardır. Bu da toplumsal cinsiyet rollerinin onlardaki algısıyla ilgili bir durum olarak nitelendirilebilir. Nitekim kadının boş zaman etkinliği olan unsur erkeğin mesleği olarak kabullenilmektedir. Kadın göçmenlerden bazılarının '*Boş zamanlarımızda evde oturuyoruz, zaten hemen hemen her evde yelek dikimiyle uğraşanlar var. Vaktimiz öyle geçiyor.*' (Kadın, 35), şeklindeki benzer ifadeleri bu çıkarımı destekler. Ayrıca istisna da olsa bir kısmının '*Boş zamanlarımızda evde oturuyoruz. Bazen de pamuk çapalıyoruz, zeytine gidiyoruz, bazen salatalık, lübi (börülce), kabağa gideriz. Fakat o zamanda eşlerimizle birlikte gideriz.*' (Kadın, 65), şeklinde ifadelerde buldukları görülmüştür.

Kadın göçmenlerin bu imalata dayalı üretimini ev tipi sanayi olarak tanımlamak mümkündür. Evin fiziki koşulları ne olursa olsun, her evde bu faaliyetlerin büyüklüğüne bağlı olarak belli bir alan tahsis edilmiştir. Bazı aileler bu iş için evin bir odasını bazıları da evin

bahçesinde derme çatma alanlar inşa ederek yer tahsisi yapmışlardır. Bazıları ise evin herhangi bir köşesine bir dikiş makinesi sıkıştırmak suretiyle de olsa bile bu iş için bir alan yaratmışlardır (Fotoğraflar: 7-10).

Fotoğraflar 7-10: Konutların içerisinde Ekonomik Uğraşları İçin Tahsis Ettikleri Alanlara Dair Görseller

Kadınların öncelikli olarak rol aldığı bu ev tipi sanayi üretimi, kadının toplumsal cinsiyet rolüne bağlı olarak bir meslek olmaktan ziyade ev işleri gibi telakki edilmekte ve bir takım diğer sorumluluklarıyla birlikte yürütme vb. unsurlarla ilişkilendirilmektedir. Böylece kadınlar mahremiyet alanı olan hane dışına çıkmadan ve mevcut belirlenen rollerini aşmadan aile ekonomisine katkı sağlamaktadırlar.

Öyle görünüyor ki, ev tipi imalat başta olmak üzere değişen iktisadî şartlarda kadınların doğrudan üretime katılmalarına rağmen kendilerini ev hanımı olarak tanımlamaları ve öyle tanımlanıp, kabullenilmeleri, kadınların gender (toplumsal cins) kimliğine atfedilen rolün bir gereği olarak görülmesindedir. Bu nedenle kadınların icra ettiği bu işler bir geçimlik ekonomik faaliyet olarak değil, kadın kimliklerinin bir parçası olarak nitelendirilmektedir. Kadın ve erkek görüşmecilerin mesleklerine dair ifadelerinin altında yatan nedenlerden biri de budur.

Böyle bir işleyiş ve anlayışta diğer bir neden olarak da kadınların ekonomik faaliyetlerine ilişkin bu rollerinin çok katı kurallarla belirlenmemesi gösterilebilir. Hane içerisinde kadınların fizyolojik yapısının getirmiş olduğu doğurganlıkla birlikte tamamen onların üstlenmiş oldukları annelik, çocuk bakımı, yemek pişirme, temizlik vb. ev işlerinde olduğu gibi tamamen onların sorumluluğunda olmaması nedeniyle bu ekonomik faaliyetleri yardım olarak görülmektedir. Bu durum söz konusu topluluktaki bireylerin toplumsal cinsiyet rollerinin yaptıkları ekonomik faaliyetler (algıya bağlı) üzerinden tanımlandığını göstermektedir.

Kadınların doğrudan üretime katılmaları ve doğrudan para kazanmalarına karşın, toplumsal cinsiyet rolleri ve mekân kullanımındaki yerinin çok değişmemesi bir başka açıdan

şöyle değerlendirilebilir. Göç öncesinde kadınların ev ve tarla işlerine katkıda bulunmalarına rağmen nakdi bir karşılığı olmaması hasebiyle yaptıkları bu işler ekonomik bir faaliyetten ziyade yardım gibi görülmektedir. Hatta göç sonrasında üretimin büyük bir bölümünü kadınların yürüttükleri dikime bağlı ekonomik faaliyetin nakde çevrilmesinin daha görünür bir hal almasıyla birlikte ekonomik faaliyet yönüyle, göçün kadınların toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde önemli etkiler yarattığı belirtilebilir. Göçle birlikte kadınlar doğrudan imalata dayalı reel bir ekonomik işleyişin içerisinde itilse de -bu ilk bakışta göçün kadınların ekonomik hayattaki yerinin değişiminde oynadığı role iyi bir örnektir- toplumsal cinsiyet rollerinde önemli bir değişim yaşanmamıştır.

Birçok sosyal bilim alanında feminist kuram çerçevesinde kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve geleneksel toplumlarda aile içi hiyerarşik yapı, ekonomik rollerle açıklanma yoluna gidilmiştir (Çakır, 2010: 136-137). Diğer bir ifadeyle ekonomik işleyişte üstlenilen rollerin değişiminin aile içi hiyerarşiyi ve toplumsal cinsiyet rollerini de değiştirmesi beklenmektedir. Ancak çalışmada kadınların göç sonrası ekonomik açıdan ailenin temel geçim faaliyetlerine katkısı görece artmasına hatta çoğu aile içerisinde en büyük payın kadınlara ait olmasına rağmen mekân kullanımlarının mahrem alanları olarak kabul edilen konutla sınırlı kaldığı görülmüştür.

Sosyo-Kültürel Etkileşime Gösterge Olarak Mekân Deneyimleme

Birey veya toplumların mekân deneyimi onların mekân kullanımlarının ve mekânla olan temaslarının boyutunu ortaya koyması açısından önemli bir değişkendir. Diğer bir ifadeyle onların sosyo-kültürel ve ekonomik durumlarına bağlı olarak gerek kullanım gerekse de değişim değeri açısından mekânla etkileşimlerini gösteren bir durumdur. Heidegger'e göre mekân etkileşim ve deneyim yeri olarak "dünya-içinde-olmak" şeklinde tanımlanır (Çüçen, 2015: 60-71; Heidegger, 2004: 145-170; Hisarlıgil, 2008: 25). Jensen faaliyetlere bağlı olarak anlam yüklenen mekânların tümünü kapsayan ilişkisel mekân kavramında sosyal etkileşime ve mekânla temasa işaret etmektedir (Jensen, 2017: 26). Benzer vurguları farklı ifadelerle Lefebvre ve Urry'de de görmek mümkündür (Lefebvre, 2014: 183-184, 351-359; Urry, 2015).

Literatür açısından söz konusu topluluktaki göçmenlerin mekânı deneyimlemelerine baktığımızda genel anlamda ekonomik, sosyo-kültürel, geleneksel yaşantılarıyla ilişkili olarak şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri gibi birtakım özelliklerle ve yine mekânın erişilebilirlik durumuyla ilişkilendirilebilir. Kadın göçmenlerin rekreasyonel eylemleri çerçevesinde mekân kullanım kalıpları ve kamusal alan kullanımları yerli toplumla sosyo-kültürel etkileşimlerini göstermesi açısından önemlidir.

Rekreasyonel Eylemler ve Mekânsal Kalıpları

Göçmenlerin günlük faaliyetlerinin yönü, niteliği, boyutu, bunları icra etmek için yer seçimleri kültürel entegrasyonlarının tespitlerinde önemli birer değişkendir. Bu açıdan göçmenlerin mekân deneyimleme unsuru olarak boş zaman etkinlikleri sosyo-kültürel özelliklerinin ve etkileşimlerinin tespitinin yapılabilmesine olanak tanımaktadır.

Bu bağlamda Ovakent'teki göçmenlerin rekreasyonel anlamda mekân deneyimlemelerinin deniz kenarı gibi bazı istisnalar dışında piknik amaçlı yakın çevrelerindeki mesire yerlerine yönelik olduğu belirtilebilir. Kadın göçmenlerin ev dışındaki boş zaman etkinliklerindeki mekân deneyimleri bazı istisnalar dışında mahremiyet algıları çerçevesinde aileleriyle daha rahat hareket edebilmeleri nedeniyle mesire alanlarıyla sınırlıdır. Örneğin kadınlar daha çok eşleriyle sakin, ağaçlık-ormanlık mesire yerlerine giderken deniz kenarı gibi yerlere ise daha çok erkeklerin gittiği görülür. Bu açıdan kadın ve erkekler arasında farklılık söz

konusu olduğu gibi, etkinliklerin yapılma sıklığı yönüyle de bir farklılık olduğu görülmektedir. Mesire yerlerine kadınların erkeklerle beraber gitmeleri yılda bir ila birkaç kezle sınırlı olmakla birlikte erkek görüşmecilerin bunu daha sık gerçekleştirdikleri görülür. Zira göçmenlerle yapılan mülakatlardan alınan, *'Eşim ve çocuklarımla gittiğim yerler olur arkadaşlarımla gittiğim yerler olur.'* (Erkek, 41), *'Samandağ'a, Arsuz'a, Harbiye'ye erkek erkeğe gideriz, o da yılda 1-2 defa ancak, çoğunlukla arkadaşlarla kahvede takılırız.'* (Erkek, 32), *'Burada gezilecek yeri hiç bilmiyorum, Yılda 1-2 kere (Yıldırım) pikniğe gideriz.'* (Kadın, 64), şeklindeki dönütler bu doğrultudadır.

Kadın göçmenlerin bu faaliyetler dışındaki boş zamanlarını ise bazı istisnalar dışında, yoğun olarak oturdukları yerleşme biriminde geçirdikleri belirlenmiştir. Kadın ve erkek görüşmeciler için günlük boş zaman etkinlikleri her ne kadar sosyo-kültürel etkileşim açısından topluluklarıyla sınırlı olsa da alansal olarak farklılık göstermektedir. Zira kadın göçmenlerin kamusal alanda vakit geçirmekten ziyade akraba veya komşu ziyaretlerinin yanı sıra aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla yelek ve çeyiz dikmek gibi faaliyetlerle uğraştıkları görülmektedir. Bu konuda kadın göçmenlerin *'Herkes de gidilmez, bizim boş zamanlarımız evde akrabalarla geçer. Yelek dikenlerimiz var.'* (Kadın, 49), şeklindeki benzer ifadelerine karşın erkek göçmenlerin *'Camide, parkta tanıdıklarla toplanır muhabbet ederiz.'* (Erkek, 71), şeklindeki ifadeleri bu çıkarımı doğrular mahiyettedir.

Bu anlamda burada dikkat edilmesi gereken hususun kadın göçmenlerin boş zaman etkinliklerinde dahi konut ve yakın çevresiyle sınırlı bir mekân kullanımlarının ön plana çıkmasıdır. Konutların yaşadıkları mekânla temaslarındaki en temel unsur olduğu söylenebilir. Kadın göçmenler için mahremiyet alanları olarak beliren konutların özel alanla kamusal alan arasındaki eşik olarak da ön plana çıkarak, sosyo-kültürel temaslarının sınırlarını çizdikleri belirtilebilir. Bu durumlarıyla ilintili olarak, ev sahibi toplulukla kültürel etkileşimlerinin sağlanmadığı söylenebilir.

Kamusal Alanda Erkek Refakatinde Kadın Varlığı

Göçmenlerin kamusal alandaki görünürlükleri ve deneyimleri ev sahibi toplumla sosyo-kültürel temaslarını sağlayarak kültürel adaptasyonlarını etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu topluluktaki kadın göçmenlerin gerek ekonomik faaliyetleri gerekse de boş zaman etkinlikleri açısından bazı istisnai durumlar dışında kamusal alanda çok bulunmadıkları tespit edilmiştir. Mahremiyet algıları çerçevesinde şekillenen bu durum, kültürel adaptasyon sorunlarını da beraberinde getiren etkenlerdendir.

Kamusal alan olarak şehir merkezine gidiş-gelişlerin daha çok iş, hastane ve alışveriş gibi ihtiyaçlar çerçevesinde şekillendiğini belirtmek mümkündür. Alışveriş etkinlikleri dâhi kadın ve erkeğe göre değişmektedir. Hatta kadın göçmenlerin kamusal alan kullanımları bazı istisnalar dışında aylık periyotlarla sınırlı olarak gerçekleşmektedir. Zira istisnai durumlar dışında gıda, giyim gibi gereksinimlerinin tümünü kendi yaşadıkları yerleşim yerinden temin ettikleri gözlenmiştir. Buna karşın, erkek görüşmecilerin kadınlara nazaran kamusal alan kullanım çeşitliliklerinin ve sıklıklarının farklılaştığı görülmektedir.

Hastane, giyim vb. gibi kişisel zorunlu ihtiyaçları ve yine rekreasyonel eylemlerinde dâhi ailedeki erkek bireylerin refakatinde hareket ettikleri görülmektedir. Mülakat yapılan kadın göçmenlerden bazılarının *'Yılda bir hasta olursak ancak merkeze ineriz (Antakya). O zamanda yalnız gitmiyoruz. Çoğunluğumuz alışverişini buradaki dükkândan yapıyor, elbiselik kumaşı dahi buradan alıyoruz.'* (Kadın, 42), *'4-5 ayda bir alışveriş, iş için merkeze gideriz. O da ancak yarımız*

da bir erkekle.’ (Kadın, 59), ‘Doktora ve alışverişe gitmek dışında Ovakent’ten pek çıkmayız.’ (Kadın, 59), gibi söylemleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Kadın göçmenlerin bu tarz mekân deneyimi gerçekleştirmeleri etkileşim süreçlerinin gecikmesine ve dil öğrenimlerinin de sekteye uğramasına yol açmıştır. Dil aracının devre dışı kalması yerli toplumlarla olan temasların daha sınırlı ve yüzeysel bir seviyede kalması anlamına gelir ki, bunun nihai sonucu da kültürel adaptasyon sorunları olarak belirmektedir.^{††}

Kültürel Adaptasyon Sorunsalında Sosyo-Kültürel Göstergeler

Toplumsal homojenlik diğer topluluklarla olan ilişkileri sınırlı tutmalarına ve daha kapalı bir toplum olmalarında etkilidir. Öyle ki söz konusu yerleşmedeki göçmenlerin ‘*Burası küçük Ap(f)ganistan gibi.*’ (Erkek, 60), ‘*Değişen bir şey yok, akraba ve tanıdıklarla bir aradayız.*’ (Kadın, 56), ‘*Burası garibana göre iyi, küçük yer akrabalarla daha yakınız.*’ (Kadın, 59), biçimindeki ifadeleri bu yorumu geçerli kılmaktadır.

Homojen bir topluluk yapısına sahip olmaları kültürel kimliklerini korumalarında önemli bir etken olmakla birlikte dışa kapalı toplum yapısı sergilemeleri nedeniyle sınırlı bir sosyo-kültürel çevreye sahiptirler. Bu durumun kültürel izolasyonu güçlendirdiği, dışta kültürel çatışmaya zemin hazırladığı ve böylece neredeyse kültürel adaptasyonu imkânsızlaştırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu homojenliğin kadın göçmenler açısından bir tür baskıya neden olduğunu belirtmek de mümkündür. Öyle ki söz konusu yerleşmedeki bir kadın göçmenin ‘*Her şeyimizi aynı yapmaya çalışırız, zaten hepimiz bir aradayız eğer farklı bir şey yaparsak, Türk’e benzemiş veya dinden çıkmış derler. O yüzden kıyafetlerimizi çok değiştirmeyiz.*’ (Kadın, 53), biçimindeki ifadeleri bu yorumu geçerli kılmaktadır.

Kolektif kültürel kimliğin korunmasının, aynı topluluğa ait bireylerin kuşaklar boyunca var olan kültürlerinin tek biçimlilikle sürdürmeleriyle değil bu süreklilik duygusunun aktarımıyla sağlandığına işaret edilmektedir (Giddens, 2016: 42; Smith, 2014: 47-48). Literatürde ritüeller topluluk bilincini sağlayan kültürel simgeler olarak kabul görmektedirler (Cohen, 1999: 18-20). Hiç şüphe yok ki mekânda homojen olarak bulunmaları, kültürel kodlarını barındırmaları açısından önemli sembolik unsurlar olan giyimlerini, bir takım ritüellerini, konut dizaynlarını, konuştukları dil ve kendilerine özgü mutfak kültürlerini vb. korumalarında ve sonraki kuşaklarına aktarmalarında bir avantaj sağlamaktadır (Fotoğraflar:11-12).

^{††} Mekân deneyimleme ve özellikle kamusal alanı kullanma konusunda tespit edilen bu sonuçlara karşın, ataerkil, geleneksel yaşam ilkelerine bağlı toplumlarda hep benzer sonuçların ortaya çıktığını söylemek de oldukça güçtür. Burada göçün hangi şartlarda gerçekleştiği ve dolayısıyla göçmenlerin içinde bulunduğu genel şartların da belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir.

Nitekim Antakya’ya göçen Suriyeli kadınlara yönelik yapılan çalışmalarda, kamusal alanı kullanma, sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi bazı alanlarda toplumsal cinsiyet rollerine dair değişimlerin yaşandığı, bu bağlamda kadınların özel kimliklerini oluşturmada yol kat ettiklerini görmek mümkündür (Şahin, 2021: 559-562).

Fotoğraflar 11-12: Kültürel Kodlarının Göstergesi ve Ayrılmaz Bir Parçası Olarak; Yemek Pişirme ile Konuk Ağırhlama Ritüellerine Dair Görseller

Ve yine aile yapılarıyla ilişkili olarak aynı hanede birkaç kuşağın bir arada yaşıyor olması, söz konusu toplulukta bireylerin kültürel unsurlarını sonraki kuşaklara aktarmalarını sağlamaktadır (Fotoğraflar: 13-14).

Fotoğraflar 13-14: Aynı Hane İçinde İkinci ve Üçüncü Kuşaklarla Bir Arada Yaşayan Büyük Ebeveyn ve Çocuklara Ait Görseller

Ovakent'teki bu topluluğa mensup çocuklara Sümölök, Nevruz vb. gibi birtakım ritüellerini sahip oldukları kültürel dizge çerçevesinde onlara dair hikâyelerle birlikte anlatmaları da bu yönüyle yorumlanabilir.

Yine mekân kullanımlarıyla ilişkili olarak kadın göçmenlerin erkek göçmenlerin aksine Türkçe'yi tam olarak bilmediklerini ve buna çok gerek görmediklerini belirtmişlerdir. Temelde buraya iskânla yerleşenlere ilk geldikleri dönemlerde belli bir süre dil eğitimi verildiği ancak kadınların erkeklere nazaran yeterli bir seviyede Türkçe öğrenemedikleri tespit edilmiştir. Burada doğup okula giden kız çocukları dışındaki kadın göçmenler Türkçe'yi tam olarak bilmemektedirler. Özellikle serbest göçle gelen kadın göçmenlerin dil konusunda hala iyi olmadıkları tespit edilmiştir. Başka unsurlar saymak mümkün olmakla birlikte kadın göçmenlerin Ovakent dışına bazı istisna durumlar dışında çıkmamaları çıksalar bile aile veya tanıdıklarıyla birlikte gitmeleri kamusal alanda yalnız bulunmamalarının onların dil öğrenme konusundaki isteksizliklerine bir gerekçe olarak verilebilir. Erkek göçmenler ise işleri nedeniyle kamusal alanda Türkçe konuştuklarını ancak kendi aralarında Özbek Türkçesi'ni konuşmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Burada kültürel adaptasyon açısından üzerinde durulması gereken diğer bir unsur ise topluluklar arası evliliklerdir. Topluluğun soy ve kültürel geleneklerini sürdürmesi yönüyle devamlılığının yanı sıra göç sonrası diğer topluluklarla olan kültürel etkileşim ve karşılıklı kabullenme süreçleri gibi ilişki durumlarına kadar birçok unsuru barındırması açısından topluluklar arası evliliklerin bağlayıcı bir rol üstlendiğini belirtmek mümkündür. Ancak topluluğun mekândaki kalış süreleri de göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde izole kaldıkları dolayısıyla yerli halkla evlilikler yoluyla bazı istisnalar dışında bir irtibatlarının sağlanmadığı belirtilebilir.

Ovakent'teki söz konusu toplulukların akraba ve tanıdık çoğaltanları aracılığıyla buraya yönelmeleri buraya olan göçleri aktif tutarak homojenliklerini sağlamanın yanı sıra bu toplulukların geldikleri yerlerle olan bağlarını da güçlü kılmaktadır. Süregelen göçlerin yanında köken ülkeyle bağların devam etmesinde ticari faaliyetleri de eklemek yerinde olacaktır (Çetin & Gün, 2015: 552-553). Mutfak kültürlerine özgü gıdaların yanı sıra çeyizlik eşya gibi geleneksel el sanatlarına özgü unsurların, giyimlerinde önemli olan elbiselik kumaşın, ev dizaynları için mefruşat ürünlerinin dahi ticaretini yaptıklarını belirtmişlerdir. Geldikleri ülkeyle ticari faaliyetler gerçekleştirmeleri yeme içme, giyim, hatta ev dizaynlarında önemli olan döşeme vb. gibi kültürel kodlarına dair birçok unsuru temin etmeleri ve bu sayede geleneksel yaşam biçimlerini sürdürmelerini sağlamıştır. Gerek göçler gerekse de ticari faaliyetlerinin doğurduğu bu durum toplumsal hafızalarını da diri tutmaktadır. Özellikle kullanım mekânları evle sınırlı olan kadın göçmenlerin günümüzde hala göçle beslenen bir alanda yaşıyor olmaları, köken ülkeyle sosyo-kültürel açıdan bağlarını aktif kılarak, kültürel homojenliklerini sağlamaktadır. Böylece bu durum ev sahibi toplumla olan soyo-kültürel etkileşimlerini sınırlandıran bir rol üstlenerek kültürel adaptasyonlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Tartışma

-Kadın göçmenler göçten sonra doğrudan imalat ekonomisine dâhil olmalarına, aile bütçesinin oluşumunda aktif rol almalarına rağmen, patriyarkal aile ilişkileriyle birlikte toplumsal cinsiyet rollerinin ve hatta mekân kullanım kalıplarının değişmemesi bugüne kadar literatürdeki kabullerin aksine bir gerçekliği gözler önüne sermektedir. Bu durum literatürdeki genel kabulün her yerde ve her toplumda karşılığının olmadığını, böylece ekonomik anlamda üreten ve hatta doğrudan para kazanan kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin Ovakent örneğinde görüldüğü üzere değişmeyebildiğini göstermektedir. Yine literatürde "ayrılma stratejisi" kavramının söz konusu topluluktaki süreci açıklamada yeterli gelmediği görülmektedir. Kadınlar, göçle birlikte değişen yaşam alanlarına (ülke, bölge ve doğal coğrafi şartlar itibarıyla) ve aile ekonomisindeki aktif rollerine karşın, değişmeyen toplumsal cinsiyet rollerine ve değişmeyen kadınlaştırılmış mekânlara bağlı kalmak durumundadırlar. Ev tipi üretimin, kadınların mekân kullanımlarının evle sınırlı olması ve kamusal alanda görünürlüklerinin olmaması nedeniyle kültürel etkileşimlerini sınırlandırması açısından kültürel adaptasyonlarının gerçekleşmesine bir katkı sağlamadığını belirtmek mümkündür. Tespit edilen bu durum, bugüne kadar feminist kuram ve literatürün ortaya koyduğunun tersine bir gerçekliktir.

-Yine kültürel adaptasyon süreçlerinin cinsiyet temelinde keskin hatlarla farklılık göstermesi ve kadınların izole bir mekânda Afganistan'ı yaşamaları gerçeği, sadece göç sonrası geliştirilen kültürel adaptasyon stratejileriyle literatürdeki "ayrılma stratejisi" kavramıyla izah edilemez. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve mekân kullanım kalıplarındaki statiklik literatürdeki genel kabullerin aksine bir profil sergilemektedir. Böyle bir sonucun hâsıl olmasında, üretim mekânının (kadınlar açısından) yani evin çok belirleyici bir rol oynadığını söylemek de mümkündür. Üretim faaliyetlerinin ekonomik manada kadınları üretken, doğrudan para kazanan aktif bir pozisyona

taşımasına karşın üretim mekânının evin içi ve yakın çevresi olması onları geleneksel manada çizilen rolün dışına çıkmasına imkân tanımamıştır.

- Yine erkek egemen patriyarkal aile geleneğinden gelen ve böyle bir yapıda hayatını sürdüren kadınların, kamusal mekânlara girme ve mekânı kullanma kalıpları erkekler tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda kadın göçmenlerin diğer topluluklarla temaslarının sınırlandırıldığı gerçeği göze çarpmaktadır. Yaşamlarını büyük oranda göç öncesi yaşamsal kalıplara göre sürdürmeye çalışmaları yönüyle söz konusu kadın göçmenlerin kendileriyle birlikte kullanım mekânlarını ve sosyo-kültürel çevrelerini de yanlarında taşımışçasına evlerini dizayn ettiklerini adeta eski yaşam mekânlarını taşıdıklarını söylemek mümkündür. "Mekân taşıma" kavramı önerisiyle birlikte, bu sürecin daha genel çerçevede kültürel adaptasyon süreci/süreçlerini sekteye uğrattığından söz edilebilir.

-Kadınların üretime katılma ve bunun paralelinde para kazanmadaki rollerinin eskiye göre aktif hale gelmesine karşın çalışma ve üretim mekânının değişmemesi gerçeği, kadınların ev içindeki geleneksel mekân kullanım ve dizayn alışkanlıklarını sürdürmelerine meydan vermiştir. Geleneksel mekân kullanım kalıplarının devamlılığı ve kültürel adaptasyondaki aksamalara giden yolda ev ile çalışma ve üretim mekânının birlikteliği kilit rol oynamaktadır. Literatürdeki kabulün aksine rol değişimlerinin sadece ekonomik ilişkilerle sınırlı kalamayacağı, bunun yanında Ovakent örneğinde olduğu üzere iktisadi üretim ve çalışma mekânlarının konumsal yönünün de (ev ile olan konum) dikkate değer etkiler yarattığı gerçeği göz önüne çıkmaktadır.

-Kadınlarda tespit edilen kültürel adaptasyon sorunlarının sebepleri bakımından bazı hususların literatürle örtüştüğünü söylemek mümkündür. Bu konuda incelenen topluluğun içe dönük, çevrelerindeki topluluklardan keskin çizgilerle ayrılmış olmalarıyla birlikte homojen yapıları dikkat çekicidir. Geniş aileler şeklinde yaşamaları, kadınların Türkçe bilmemesi ya da az bilmesi, evliliklerin topluluk içinden olması, anavatanla ticari bağların canlılığının yanında, anavatandan günümüze kadar süregelen göçlerle akraba ve tanıdık çoğaltanının köken ülkeyle olan bağlarını koruması yani hem nicel hem de kültürel manada beslenmeleri homojen sosyo-kültürel yapının korunmasında etkilidir. Birden fazla faktöre bağlı olarak kapalı toplum özelliğinin devam etmesi diğer topluluklardan (çevrelerinde yaşayan onlardan olmayan diğer topluluklar) çok keskin hatlarla kendilerini soyutlamış olmaları kadınların Türkiye' de adeta Afganistan' ı yaşamalarında etkilidir. Bu durum bilinen öz ritüellerin ve kültürel simgelerin tekrar tekrar üretilmesine ve yeni kuşaklara aktarılmasını sağlamıştır. Bu yöndeki bulgular patriyarkal yapıya dair mevcut literatürle örtüşmektedir.

-Devam eden geleneksel anlayışla sınırlandırılan kadınlar ve kadın mekânları, kadınların kültürel adaptasyonlarını geciktirmiş ve hatta engel olmuştur. Hâlbuki aynı topluluğun erkek bireylerinin durumlarını kamusal, ekonomik, iş alanlarında yerli kültürle bütünleşme, hane içi ile sosyo-kültürel çevrelerinde kapanma/ayrılma stratejileriyle açıklamak mümkündür.

Sonuç

Ovakent özelindeki bu çalışmanın sonucunda denilebilir ki, incelenen topluluğun göçle birlikte yaşam alanları bütünüyle (ülke, bölge bazında) değişim göstermesine karşın, yaşamlarını şekillendiren kültürel ve sosyal kalıpların değişimi aynı hızda bunu takip etmemiştir. Hatta değişim, geçim şekliyle birlikte iktisadi boyutta dahi yansımaya karşın, patriyarkal aile düzeni, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri, yaşam mekânları ve mekân kullanım kalıplarının önemli ölçüde göç öncesiyle benzer kaldığı görülmektedir.

Kadın göçmenlerde değişmeyen toplumsal cinsiyet rolleri temelinde yaşanan mekân kullanımı ve kültürel adaptasyon sorunlarında göç yıllarına göre belirgin bir değişimin de olmadığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle ilk iskân edilenlerle sonradan göçenler arasında önemli bir farkın olmaması toplumun kapalılığını göstermesi noktasında dikkate şayandır.

Günümüzde kadınlar, göç öncesi sosyo-kültürel yaşam mekânlarını bir nevi 'mekân taşıma' olarak nitelendirilebilecek bir dizaynla/kalıp Hatay'da yeniden kurgulamış ve yaşatmaktadır. Yeni çevreden oldukça izole olan bu mekân/mekânların tasarım-kullanım durumu kültürel adaptasyon bakımından hem bir sebep hem de bir sonuçtur. İzole bu mekân kullanım şekli kültürel adaptasyon sorunlarının ana sebeplerinden biri ve aynı zamanda sonuçlarındandır. Zira göç sonrası kültürel etkileşim tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Yine kadın göçmenlerin toplumsal yapı ve toplumsal cinsiyet rollerinin kullanım mekânlarını şekillendirdiği gibi mekânı algılama ve anlamlandırmaları üzerinde de bir etkiye sahiptir. Zira mekâna dair algıları ve mekânla olan bağlarını topluluk ve kullanım mekânlarıyla bağlantılı olarak tanımladıkları tespit edilmiştir.

Metnin muhtelif yerlerinde değinilen literatüre dayalı kabuller ile Ovakent özelindeki tespitler karşılaştırıldığında, toplumsal cinsiyet, kültürel adaptasyon, üretim süreçlerine katılım ve göçe dair kalıpların mekâna, topluma ve harekete göre değiştiği, dolayısıyla benzer sebeplerin her yerde ve her toplumda benzer sonuçlara yol açmadığı görülmüştür.

Kaynakça

2510 Sayılı İskân Kanunu, 14.06.1934 <http://www.resmigazete.gov.tr/Erisim:15.12.2016,15.12.2016>.

Altuntaş, B. (2007). Zorunlu Göç ve Kentte 'Öteki' Olmak". İçinde *Uluslar arası Göç ve Kadın Sempozyumu (2)* (ss. 205-211). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Aslan, S. (2010). Osmanlı Siyasi Rejimini Şekillendiren Bir Olgu Olarak Patrimonyalizm. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1-2), 245-253.

BCA. (t.y.). T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü. (Şb. Md.420.215/723) Ankara: 02.02.1984. Konu: Afganistanlı Mülteciler. 22.12.1983 gün ve 851.6.23.5 sayılı tekliflerine uyularak Horlak Köyü sınırları içerisinde kesin iskânları kararlaştırılan 171 aileye ilişkin elden alınmış, tasniflendirilmemiş belge.

Berg, B. L. & Lune, H. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (Çeviri Editörü: Asım Arı). Eğitim Yayınevi.

Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>

Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697-712. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>

Berry, J. W. (2013). Intercultural Relations In Plural Societies: Research Derived From Multiculturalism Policy. *Acta de Investigación Psicológica*, 3, 1122-1135.

Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation. *Applied Psychology*, 55(3), 303-332. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x>

Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet "Bize Yüklenen Roller"*. (Çev. Kader, .Ay). Dayanışma Vakfı

Yayınları.

Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Aşına Kitaplar.

Bondi, L. (1990). Feminism, Postmodernism, and Geography: Space for Women? *Antipode*, 22(2), 156-167. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.1990.tb00204.x>

Bora, A. (2010). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İletişim Yayınları.

Bora, A. (2017). Rüyası Ömrümüzün Çünkü Eşyaya Siner. İçinde *Cins Cins Mekân İçinde*, (Derleyen; Ayten Alkan) (ss. 63-75). Varlık Yayınları.

Bourdieu, P. (1996). *Physical Space, Social Space and Habitus* (Vilhelm Aubert Memorial Lecture Sy 10). Universiteteti Oslo.

Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*. (Çev. Mehmet, Küçük) (1.Baskı). Dost Kitabevi.

Coşkun, M. (2018). *1940'tan Günümüze Hatay'a Göç Eden Toplulukların Kültürel Adaptasyon Süreci ve Mekân Aidiyeti (Amik Ovası ve Çevresi)* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.

Creswell, J. W. (2021). Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni. (Çeviri Editörleri: Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir). Siyasal Kitabevi.

Çakır, S. (2010). Mekânın Kadınlar Açısından Kurgulanışına Kuramsal ve Tarihsel Süreç İçinde Bakmak. İçinde *Kadın ve Mekân, Tutsaklık mı? Sultanlık mı?* (Derleyen; Akpınar, A. Bakay, G., Dedehayır, H.,) (ss. 133-149). Turkuvaz Kitapçılık ve Yayıncılık.

Çakır, S. (2017). Osmanlı'da Kadınların Mekânı Sınırlar ve İhlaller. İçinde *Cins Cins Mekân İçinde*, (Derleyen; Ayten Alkan) (ss. 76-101). Varlık Yayınları.

Çetin, B. & Gün, İ. (2015). Türkiye'ye Göç Eden Özbeklerde İktisadi Kültür ve Adaptasyon Süreci: Ovakent Örneği (HATAY). İçinde *Coğrafyaya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay*. Atatürk Üniversitesi K.K.E.F. Yay. No:131, Pegem Yayıncılık.

Çüçen, A. K. (2015). *Martin Heidegger: Varlık ve Zaman*. Sentez Yayıncılık.

Giddens, A. (2016). *Modernliğin Sonuçları* (Çev. Ersin, Kuşdil). Ayrıntı Yayınları.

Güney, Y. İ. (2017). Konutta Mekânsal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet: Yirminci Yüzyıl Ankara Apartmanları. İçinde *Cins Cins Mekân İçinde*, (Derleyen; Ayten Alkan), (ss. 102-135). Varlık Yayınları.

Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu* (Çev. Sungur, Savran). Metis Yayınları.

Harvey, D. (2013). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Metis Yayınları.

Heidegger, M. (2004). *Varlık ve Zaman* (Çev. Yardımlı, A.,). İdea Yayınevi.

Hisarlıgil, B. B. (2008). Martin Heidegger'de "Mekân" Düşüncesi: Hermeneutik-Fenomenolojik Bir Yaklaşım. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(25), 23-34.

Jensen, A. H. (2017). *Coğrafya; Tarih, Felsefesi ve Temel Kavramlar*, (Çev. Erdem, Bekaroğlu; Ömer Faik, Anlı; Hatice Turut ve Suat Tuysuz). İdil Yayınları.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (Çev. Işık, Ergüden). Sel Yayıncılık.

Lynch, K. (2016). *Kent İmgesi*, (Çev. İrem Başaran). Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları.

Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. University of Minnesota Press.

Navas, M., García, M. C., Sánchez, J., Rojas, A. J., Pumares, P., & Fernández, J. S. (2005). Relative Acculturation Extended Model (RAEM): New contributions with regard to the study of acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(1), 21-37. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.04.001>

Navas, M., Rojas, A. J., García, M., & Pumares, P. (2007). Acculturation strategies and attitudes according to the Relative Acculturation Extended Model (RAEM): The perspectives of natives versus immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 31(1), 67-86. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2006.08.002>

Powell, G.N. & Greenhaus, J.H. (2010). Sex, Gender, and Decisions at The Family - Work Interface. *Journal of Management*. 36 (4), 1011-1039. <https://www.researchgate.net/publication/211392824>.

Smith, A. D. (2014). *Milli Kimlik. (Çev. Bahadır Sina, Şener)*. İletişim Yayınları.

Soja, E. W. (2017). *Postmodern Coğrafyalar, Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi. (Çev. Yunus, Çetin)*. Sel Yayınları.

Şahin, Ş. (2021). Kadınların Suriye’de Yaşadıkları Antakya’da Deneyimledikleri: Göç, Kamusal Alan, Sağlık ve Toplumsal Cinsiyet. İçinde *Çağlar Boyu Göç (Tarih-Kültür-Medeniyet) İçinde (Edit. İ. Kalaycı, G. Kalmış)* (ss. 537-568). Gazi Kitabevi.

Taras, V. (2007). Instruments for measuring acculturation. Alberta, Canada: University of Calgary. *Unpublished manuscript, Retrieved October, 1, 2008*.

Turner, B. S. (2019). *Max Weber ve İslam. (Çev. Yasin Aktay, M. Murat Şahin)*. Vadi Kültür Sanat ve Yayıncılık.

TÜİK. (t.y.). www.tuik.gov.tr. (Hatay İl Müdürlüğü)

Urry, J. (2015). *Mekânları Tüketmek, (Çev. Rahmi G., Öğdül)*. Ayrıntı Yayınları.

Weber, M. (2018). *Ekonomi ve Toplum. (Çev. Latif Boyacı)*, (C. 1). Yarın Yayınları.

Weyland, P. (2016). Küresel Mekânlarda Cinsiyetlendirilmiş Yaşamlar. İçinde *Derleyen. Ayşe Öncü, Petra Weyland, Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, (Çev. Leyla Şimşek- Nilgün Uygun)* (ss. 117-136). İletişim Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

This phenomenological study set out to investigate the relationship between the use of space and cultural adaptation problems, as well as the unchanging social environment and status of Afghan Uzbek women who migrated from Afghanistan to Hatay-Antakya-Ovakent in 1982 and later. Accordingly, it is the problem of the current study that immigrant women are literally experiencing Afghanistan in feminized spaces.

The current study is considered significant in two ways: First, it focuses on subjects such as women's spaces and cultural adaptation that have received little attention in geographical literature in Turkey. The second, and more importantly, is that there are findings contrary to the premises in the existing literature that women's participation in the production process triggers the change in social gender roles. In this regard, the study is consistent with phenomenological and critical approaches. Additionally, proposals for the new concepts regarding the relationship of women's life with space also point to the contribution and importance of the study.

Data and Methodology

In addition to the documents from some relevant institutions due to the resettlement of some of the immigrants, this qualitative study mostly used data obtained from in-depth interviews and observations in the field. The interviews were conducted with a sample of 57 people, 27 men and 30 women, selected from the community, using purposive, stratified, and snowball techniques (mixed). The purpose of the selection of males and females is to determine the differences in the use of space and cultural adaptation based on gender.

A semi-structured interview form prepared using Berry's Model of Acculturation (including 11 variables) was utilized to reveal the direction and level of cultural interactions of individuals after migration. In the interviews, open-ended questions were preferred to determine the cultural interactions of the participants and the strategies they developed. Shaped by their lifestyles, the attitudes of immigrants towards cultural adaptation were examined in four strategies: integration, separation, assimilation, and marginalization.

Field studies covering approximately two years have focused on variables such as house designs, eating and drinking habits, music, newspaper and language preferences in the household, child-rearing styles and cultural transfers, old lifestyles and relevant rituals, and friend choices. There were also questions about pre-migration lifestyles, reasons for migration, settlement processes, interventions regarding housing and the environment, the course of relations with the locals from past to present, marriage preferences, and livelihoods.

The data collected from the field were processed by describing them from an interpretive perspective based on relationality and context. In terms of the nature of the data, the way it is processed, and the subject in discussion, the study can be categorized as a "community case study".

Result

The results demonstrated that the interior designs of immigrant women have been moved to the new living spaces almost unchanged. They kept using many of the items while designing their homes and they even transferred upholstery items, fabrics, and many other similar things from their home country. Because this cannot be explained by the strategies developed as a consequence of cultural interaction, it has been conceptualized as "Habitat Transference". In short, habitat transference can be defined as the non-differentiation of the use of space in both formal and functional terms. In other words, it is used to describe women's redesigning of their existing living spaces with all their cultural and social elements in another place as if they were taking these spaces to wherever they go. This home design, brought from Afghanistan, defines the distinction between men and women, along with 'us and the other', and therefore the construction process of the private space, as well.

After the migration, immigrant Uzbek women began to contribute to their livelihoods by providing income to their homes with textile production such as sewing vests in the style of 'home production' as well as being a housewife. Though this production and income, which did not exist in the pre-migration subsistence economy, was expected to lead to a change in women's gender roles, it actually did not bring about any change. Because the textile production performed by women was not perceived as a subsistence economy by men, but as a part and continuation of ordinary domestic work that has been going on until today and was described as a part of female identity. Thus, the home continued to be the place of the woman, and the woman remained isolated at home

Immigrant women experience cultural adaptation problems since they do not appear in public spaces, and even their use and experience of space in regard to recreation and economic

activities are confined to the home environment. Homes, namely areas of privacy, have come to the fore as a threshold between private and public spaces and have determined the limits of their socio-cultural contacts. The fact that women cannot speak Turkish has particularly got in the way of communication with local communities and formed the basis of cultural adaptation problems. Even though their homogeneous social structure provides an advantage in preserving their identities, it has put them into a restricted socio-cultural environment and led them to adopt an Afghan lifestyle in Turkey.

On the other hand, no significant change was observed in female immigrants in the use of space and cultural adaptation problems based on gender roles according to the years of migration. In other words, the fact that there is no significant difference between the first resettled and those who migrated later is remarkable in terms of showing the marginalization of the society.

Discussion

-Although women immigrants play a role in the family's livelihood after migration, it is contrary to the premises in the existing literature that patriarchal family relations, social gender roles, and even the patterns of space use do not change. The findings underline a reality that does not coincide with the acceptance of current feminist theory and literature.

Women have built spaces for themselves in line with their efforts to continue their lives largely according to pre-migration life patterns, namely patriarchal family and social tradition, and they have lived confined their life in these almost feminized spaces, and this has interrupted their cultural adaptation process(es). The most remarkable issue here is that gender roles have created these transferred spaces, and spaces have played a determining role in gender roles. In this regard, contrary to the premises in the literature, it can be suggested that role changes cannot be explained by economic relations only, and the positional aspect of economic production and working spaces (location with home) also creates marked effects, as in the case of Ovakent.

- While women who are restricted have experienced cultural adaptations, the status of men in the community can be explained by integration with indigenous culture in public, economic, and business areas, and by marginalization/separation strategies in their socio-cultural environments.

Conclusion

In the case of Ovakent, it can be said that though the living areas of the community have completely changed (based on country and region) through migration, the change in socio-cultural patterns that shape their lives has remained relatively slow. While the change was reflected even in the economic dimension along with the way of living, patriarchal family order, women's gender roles, living spaces, and the patterns of space use remained significantly similar to those before migration.

Women have reconstructed and maintained their pre-migration socio-cultural living spaces in Hatay through a design that can be described as a kind of "habitat transference". The design and use of these spaces, which are quite isolated from the environment, are both a cause and an effect in terms of cultural adaptation.

A comparison of the premises in the literature and the findings specific to Ovakent indicates that social gender, cultural adaptation, participation in production processes, and migration patterns vary depending on the space, society, and movement; similar reasons, therefore, do not lead to similar results in every place and in every society.